

נלקח במעות מעשר שני.

והאמר אבוי:

יצאו דגים, שניזונין מן המים ולא מן הקרקע, ולכן אין הם ניקחין בכסף מעשר.

כתיב בשרץ המים:

ותניא אירך, לדרוש את הכלל ופרט וכלל שבפסוק הזה בצורה אחרת:

א. "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שרץ המים ומכל נפש החיה אשר במים שקץ הם לכם. ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו" [שמיני יא, י יא].

מה הפרט — בקר וצאן יין ושכר — מפורש שהוא ולד שנולד מולדות שנבראו במעשה בראשית מן הארץ. אף כל ולד של ולדות הארץ, שנבראו במעשה בראשית מן הארץ נלקח בכסף מעשר.

הרי לאו אחד לשרץ המים.

יצאו דגים, שנבראו מן המים ולא מן הארץ, ולכן אין הם ניקחין בכסף מעשר.

ב. "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו" [ראה, יד י].

הרי לאו שני לשרץ המים.

וכתיב בשרץ הארץ:

והיינו, שהתנאים של שתי הברייתות האלו, הם התנאים החולקים וסוברים שאין דגים ניקחין בכסף מעשר.

א. "כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם" [שמיני, יא מב].

ומבאר הגמרא: מאי בינייהו, מהו החילוק לדינא בין שני התנאים של שתי הברייתות?

הרי לאו אחד לשרץ הארץ.

אמר אבוי [בא לחלוק על מה שאמרה הגמרא לעיל שלפי שני התנאים התמעטו הדגים]: דגים — איבא בינייהו.

ב. "וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל" [שמיני, יא מא].

למאן דאמר בעינן פרי מפרי וגידולי קרקע אף דגים נכללו בכלל זה, להילקח בכסף מעשר.

הרי לאו שני לשרץ הארץ.

ג. "ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרמש על הארץ", [שמיני, יא מד].

דקסבר אבוי: הני דגים — גידולי קרקע נינהו. שאף הם ניזונין מן הקרקע.

הרי לאו שלישי לשרץ הארץ.

אבל למאן דאמר בעינן ולד ולדות הארץ, נתמעטו דגים על ידי הפרט הזה, כיון שהדגים — ממאי איברו [מן המים נבראו ולא מן הארץ].

וכתיב בשרץ העוף:

ותמהינן עלה: ומי אמר אבוי כי דגים — גידולי קרקע נינהו?!

"וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו" [ראה, יד יט].

וכתיב בכל השרצים, שני לאוים נוספים:

"אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם" [שמיני, יא מג].

והשתא מפרשינן במאי פליגי תנאי דתרי הברייתות:

ולפיכך:

מאן דמרכי עופות — מאי טעמיה?

אכל פוטיטא [שרץ המים קטן, ואף שאין בו כזית, בריה שלימה הוא, וחייבין עליו] — **לוקה ארבע:** שנים משום הלאוים של שרץ המים, ושנים משום הלאוים של כל השרצים.

ומאן דממעטי עופות — מאי טעמיה?

קיימא לן, למאן דדריש כל התורה בכללי ופרטי:

אכל נמלה — שהיא שרץ הארץ — **לוקה חמש:** שלש משום הלאוים של שרץ הארץ, ושנים משום לאוי דכל השרצים.

א. אם נכתב "כלל ופרט" — אין בכלל אלא מזה שבפרט, כמות שהוא.

אכל צירעה — שהיא שרץ העוף וגם שורצת על הארץ [רש"י פסחים כד ב] — **לוקה שש:** אחד משום לאו דשרץ העוף, שנים משום הלאוים של כל השרצים, ושלוש משום הלאוים של שרץ הארץ.

ג. אם נכתב "פרט וכלל" — נעשה הכלל מוסף על הפרט, ונכלל בו הכל.

ב. ואם נכתב "כלל ופרט וכלל" — הרי זה כאילו הורכבו יחד שתי המידות הקודמות [הסותרות בדיניהם!].

והשתא תיקשי: **ואם איתא** כמו דסבר אביי שדגים גידולי קרקע נינהו, אם כן אכל **פוטיטא** — **נמי לילקי משום (השרץ השורץ על הארץ)** [שרץ הארץ] — כן נראה מרש"י, ולילקי שבע, שהרי נוספו בה שלש מלקיות משום שרץ הארץ!?

ולכן אמרינן: אי אתה דן ללמוד מהכלל אלא כעין הפרט.

והיינו, מצד אחד מרחיבים את הפרט, אך מצד שני מגבילים את הכלל.

אלא אמר רבינא: עופות הוא דאיכא ביניהו דהנך תרי ברייתות!

אלא, שנחלקו הני תנאי, כאשר יש כלל ופרט וכלל, לאיזה צד יש לייחס יותר משקל: האם לכלל הראשון ולפרט שלאחריו, והיינו, שבעיקר יש להתייחס למדה של כלל ופרט [אך תוך התחשבות גם בכלל שאחריו].

למאן דאמר פרי מפרי וגידולי קרקע, הני — עופות — **נמי פרי מפרי וגידולי קרקע נינהו,** וניקחין הן בכסף מעשר.

או שמא יש לייחס יותר משקל לכלל האחרון, ונמצא שבעיקר יש להתייחס למידה של פרט וכלל [תוך התחשבות גם בכלל הראשון]:

אבל **למאן דאמר ולד ולדות הארץ,** אין עופות בכלל, **כי הני עופות מן הרקק [בוץ, שיש בו מים ויבשה] נבראו,** ולא מן הארץ לבדה.

צדדין. דהיינו, בכך שהן גם פרי מפרי, וגם גידולי קרקע, וגם ולד ולדות הארץ.

ולפיכך נתמעטו גם העופות, לפי שאין בהם דמיון אל הפרט אלא בשני צדדים, שהרי אינן ולד ולדות הארץ, לפי שמן הרקק נבראו.

אמר רב יהודה משמיה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: מערבין עירובי תחומין בפעופעין [ירקות שיש בהן מליחות, ר"ח] ובחלגלוגות [ראה מגילה דף יח א] ובגודגניות [עשב שאוכלין הגמלים, ולא יאכל אדם אותן אלא על ידי הדחק. מהרש"ל בשם הערוך]⁶.

אבל לא מערבין בחזיון [שחת של תבואה, שלא הגיעה לשליש בישולה, וגוזזים אותה ואוכלים אותה כשהיא ירק].

ולא בכפניות, תמרים רעים שלא בישלו כל צרכן, ואין דרך לאוכלן.

ותמהינן עלה: ובגודגניות מי מערבין!?

והתניא: גודגניות שממעטיין הן את הזרע, רק מרובי בנים יאכלו אותן, אבל חשוכי בנים לא יאכלו אותם.

ואם הוקשו, נתקשו קלחי הגודגניות לזרע [לאחר זמן מתקשין הקלחין כעץ, כאשר כבר צמחו בהן הזרעונים] — אף מרובי בנים לא יאכלו אותם, היות שקשין הן לכל אדם.

ומבארת הגמרא: מאן דמרבי עופות, קסבר: כללא בתרא [הכלל האחרון שאחר הפרט] הוא דוקא, העיקר, ודנים בעיקר לפי המידה של "פרט וכלל".

ואם כן, נעשה כלל מוסף על הפרט, ואיתרבו להו כל מילי.

ומכל מקום, כיון שנכתב גם כלל בתחילה, אהני הועיל כללא קמא למעוטי רק כל דבר דלא דמי ליה, שאינו דומה לפרט בכך שהוא שונה ממנו משני צדדין [מתוך שלשה פרטים המאפיינים את הפרט. והן: פרי מפרי, גידולי קרקע, וולד ולדות הארץ].

ולפיכך לא נתמעטו אלא דגים, שאינן גידולי קרקע, וגם אינן ולד ולדות הארץ.

אבל עופות, הדומין לפרט משני צדדין, שהם פרי מפרי וגידולי קרקע, אף שבצד שלישי — ולד ולדות הארץ — לא דמו לפרט, לא נתמעטו.

ומאן דממעט עופות, קסבר: כללא קמא דוקא, וחשבינן ליה כ"כלל ופרט".

ולפי מידה זאת: אין בכלל אלא מה שבפרט. ולפיכך, הני, הכתובים בפסוק, אין.

אבל מידי אחריו — ואף הדומין לפרט — לא.

ומכל מקום אהני נמי כללא בתרא במקצת, לרבווי כל דדמי ליה — לפרט — משלשה

6. וכל אלו אוכלין אותן כמות שהן, ופעמים שאדם סומך עליהן לסעודה, ריטב"א.

מיירי שהיה בתוכו שמן, אלא שלא היה בו שיעור לעירוב, אלא יחד עם המים והמלח. וכתב שם, שיש חולקים

וכיון שאין ראויין לאכילה, הא אין מערבין בהן?!

ומשנינן: **תרומא** — יש להעמיד להא דרב — בשלשה תירוצים:

א. אגודגדניות שלא הוקשו לזרע.

ומרובי בנים הם שמערבין בהן, לפי שראוי הוא להם לאכילה.

ב. ואיבעית אימא: לעולם לחשוכי בנים [ובגודגדניות שלא הוקשו לזרע], ואף שאין ראוי הוא להם לאכילה, כיון דהא חזו למרובי בנים.

כי מי לא תנן במשנתנו: מערבין לנזיר ביון, ולישראל בתרומה.

אלמא, אף על גב דלא חזי להאי — חזי להאי, וכולן מערבין בו.

הבא — בגודגדניות — נמי: אף על גב דלא חזי להאי העירוב שלהם לחשוכי בנים, חזי להאי למרובי בנים, ולכן כולן מערבין בו.⁷

ג. ואיבעית אימא: כי קאמר רב שמערבין בגודגדניות: בהנדרקוי מדאי [גודגדניות שבמדן], שיפות הן לכל.

תו תמהינן על רב: וכי בחזיו לא מערבין?!

והאמר רב יהודה אמר רב גופיה: כשות [הומלין [רש"י], וגדל בין הקוצים] וחזיו, מערבין בהן, ומברכין עליהן: בורא פרי האדמה?!

ומשנינן: לא קשיא.

הא — דאמר רב שאין מערבין בחזיו — מקמי דאתא [קודם שבא] רב לבבל, וראה שאוכלין שם חזיו.

הא — דאמר רב מערבין בחזיו — לבתר דאתא [אחר שבא] רב לבבל, וראה שאוכלין אותו.

ותמהינן: וכי בכל — שהדרים שם אוכלין אותו — היא רובא דעלמא, לגרור את שאר האנשים בעולם, שאין אוכלים אותם, למנהגם?!

אדרבה, כיון שמנהגם משונה, אפילו לגבי דידהו אינו מנהג [ריטב"א ד"ה בטלה].

והתניא, שבטלה דעתו של מיעוט אנשים אצל כל אדם:

שהרי שנינו בכרייתא: הפול והשעורה והתילתן שזרען לירק שהיה כוונתו בזריעתו לאכול אותם בהיותם ירק, בעודן לחים — וכמו חזיו — ולא בשביל לאכול את הזרעונים שלהם כשיבשילו ויתייבשו [ריטב"א] — בטלה דעתו אצל כל אדם, שאין אוכלין אותן כשהן ירק, אלא רק את הזרעונים כשיבשילו ויתייבשו.

ולפיכך: זרען — חייב במעשר, אף על פי שלא זרע את הפול והשעורה והתילתן לצורך אכילת הזרעונים. וירקן פטור, לפי שאינו אוכל, על אף שזרע בדעה לאוכלו ירק.

7. וכתב הריטב"א: דהא ודאי שאין הדמיון עולה יפה, דהתם [ביין ובתרומה] איהו גופיה חזי אלא דאריא דאיסורא רביע עליה. מה שאין טעמא.

7. וכתב הריטב"א: דהא ודאי שאין הדמיון עולה יפה, דהתם [ביין ובתרומה] איהו גופיה חזי אלא דאריא דאיסורא רביע עליה. מה שאין טעמא.